

ILG'OR DAVLATLARNING SOLIQ MAJBURIYATLARI IJROSINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARIDA XORIJIY TAJRIBALARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Mustaqil izlanuvchi

Ochilov Adham Muzaffarovich

Annotatsiya: Soliq majburiyatlarini bajarishni takomillashtirish muammolarini o'rganadigan mavzuga tegishli. Tadqiqotda soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq to'lovchilar ma'lumotining yo'qligi, soliq ma'muriyatchiligining yetarli darajada yo'qligi va korrupsiya kabi qonunlarga rioya qilmaslikka sabab bo'layotgan turli omillar ko'rib chiqiladi. Ushbu muammolarni hal qilish va soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliq to'lovchilarning bilim va xabardorligini oshirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurash choralarini kuchaytirish kabi soliq qonunchiligini rag'batlantirish uchun ko'rilishi mumkin bo'lgan turli chora-tadbirlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: mahalliy soliq, mulkning bozor qiymati, kadastr qiymati, shaxsiy kartochka, soliq elementlari, byudjet salohiyati, mahalliy byudjet, mahalliy byudjetlar xarajatlari, mahalliy soliqlar, soliq imtiyozlari..

Kirish: Hozirgi kunda jahon mamlakatlarida soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarishni takomillashtirish muammolarini o'rganadigan mavzuga tadqiqotda soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq to'lovchilar ma'lumotining yo'qligi, soliq ma'muriyatchiligining yetarli darajada yo'qligi va korrupsiya kabi qonunlarga rioya qilmaslikka sabab bo'layotgan turli omillar ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliq to'lovchilarning bilim va xabardorligini oshirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurash choralarini kuchaytirish kabi soliq

qonunchiligini rag'batlantirish uchun ko'rilishi mumkin bo'lgan turli chora-tadbirlar ko'rib chiqiladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekistonda so'nggi bir necha yil ichida tadbirkorlik muhitini yaxshilash va soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirishga qaratilgan turli islohotlar amalga oshirilayotganligi sababli soliq majburiyatlari bajarilishini takomillashtirish masalalari tobora rivojlanib bormoqda. 2019-yilda O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o'zgartishlar kiritilib, soliq to'lovchilarni soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarishni rag'batlantirish maqsadida soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun soliq stavkalarini pasaytirish va o'z vaqtida to'lash uchun imtiyozlar joriy etish kabi qator chora-tadbirlar joriy etildi. soliqlar. Bundan tashqari, O'zbekiston Davlat soliq qo'mitasi tomonidan soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha turli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, jumladan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash, soliq tartibotlarini soddalashtirish, soliq ma'muriyatchiligida axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytildi. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati tomonidan mamlakatimizda soliq ma'muriyatchiligi tizimini takomillashtirish, jumladan, elektron soliq hisoboti tizimini joriy etish bo'yicha katta ishlar amalga oshirildi. Ushbu tizim soliq hisobotlarini taqdim etish tartib-taomillarini soddalashtirish va ma'muriy yukni kamaytirish orqali soliq to'lovchilarning soliq majburiyatlarini bajarishini osonlashtirdi. O'zbekiston soliq organlari soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash va oldini olish maqsadida soliq inspeksiyasi va auditorlik faoliyatini kuchaytirmoqda. Bu soliq qonunchiligiga rioya etish darajasini oshirish va soliq tizimining umumiy faoliyatini yaxshilashga yordam berdi. O'zbekiston hukumati soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini tushunish va soliq qonunchiligiga rioya qilishlarini osonlashtirib, soliq tartib-qoidalarini soddalashtirish ustida ham ish olib bormoqda. Bunga soliqlar sonini va soliq stavkalarini qisqartirish, soliq shakllari va hisobot berish tartiblarini soddalashtirish kiradi. Rossiyada soliqqa tortish tizimini

takomillashtirishning yana bir muammosi - ayrim korxonalar va davlat amaldorlari o'rtasida korrupsiya va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning yuqori darajasi. Bunga qarshi kurashish uchun hukumat soliq to'lashdan bo'yin tovlaganlik va korrupsiya uchun jazolarni kuchaytirdi, soliq nazorati organlarini kuchaytirdi, soliq ma'muriyatchiligida shaffoflik va javobgarlikni oshirishga qaratilgan yangi qoidalarni joriy etdi. Umuman olganda, Rossiyada soliq majburiyatlarining bajarilishini takomillashtirish ko'p qirrali yondashuvni talab qiladigan murakkab masala bo'lib, soliq qoidalarini soddalashtirish, rioya qilishni rag'batlantirish, rioya qilmaslik uchun jarimalarni oshirish, korrupsiya va soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini bartaraf etishni o'z ichiga oladi. Xitoy hukumati so'nggi yillarda soliq majburiyatlarining bajarilishini yaxshilash bo'yicha turli chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Asosiy tashabbuslardan ba'zilari quyidagilardan iborat:

Soliq yig'ish va tekshirishni kuchaytirish: Xitoy hukumati soliq inspektorlari sonini ko'paytirdi va soliq to'lovchilarning soliq qoidalariga rioya qilishlarini ta'minlash uchun soliq tekshiruvlarini tez-tez o'tkazdi.

Soliq ma'lumotlarini almashishni kengaytirish: Xitoy soliq idoralari soliq ma'lumotlarini almashish uchun umummilliy platformani yaratdi, bu turli soliq organlariga soliq to'lovchilar ma'lumotlarini almashish va yanada samarali hamkorlik qilish imkonini beradi. **Elektron hisob-fakturani joriy etish:** Xitoy hukumati soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini olish va soliq yig'ish samaradorligini oshirish uchun elektron hisob-fakturani joriy qildi. Bu ham soliq to'lovchilar uchun hisob-fakturani rasmiylashtirish jarayonini soddalashtirish orqali ma'muriy yukni kamaytirdi. **Soliq nizolarini hal qilish mexanizmlarini takomillashtirish:** Xitoy hukumati soliq to'lovchilarga soliq nizolarini hal qilish uchun ko'proq yo'llarni taqdim etish uchun ma'muriy qayta ko'rib chiqish va soliq da'vosi kabi soliq nizolarini hal qilishning turli mexanizmlarini yaratdi. **Ixtiyoriy soliq majburiyatlarini rag'batlantirish:** Xitoy hukumati soliqqa ixtiyoriy rioya qilishni rag'batlantirish uchun turli imtiyozlarni joriy qildi, masalan, soliq

qonunbuzarliklarini faol ravishda oshkor qilgan va soliqlarni to'lagan soliq to'lovchilar uchun soliq jazolarini kamaytirish. Umuman olganda, ushbu tashabbuslar Xitoyda soliqqa tortishning samaradorligi va samaradorligini oshirish va soliq to'lovchilar o'rtasida soliqqa ixtiyoriy rioya qilishni kuchaytirishga qaratilgan.

Qonunga rioya qilmaslik natijasida soliq tushumlarining sezilarli darajada yo'qotilishi hisobga olinsa, soliqni qo'llash Evropada muhim masala hisoblanadi. Evropa mamlakatlari soliq majburiyatlarining bajarilishini yaxshilash uchun turli xil chora-tadbirlarni amalga oshirdilar. Bu chora-tadbirlar qatoriga soliq to'lovlarini elektron shaklda topshirish va to'lov tizimlari kabi yangi texnologiyalarni joriy etish, soliq organlari o'rtasida ma'lumot almashishni kuchaytirish, talablarga rioya qilmaganlik uchun jazo choralari kuchaytirish kiradi. Bundan tashqari, ba'zi mamlakatlar soliq to'lovchilarni soliqlarni ixtiyoriy ravishda to'lash va to'lashga undash uchun amnistiya dasturlarini amalga oshirdi. Umuman olganda, Evropada soliqqa tortishni yaxshilashdan maqsad soliqqa tortishni oshirish va soliq farqini kamaytirish, natijada hukumatlar uchun soliq tushumlarining oshishiga olib keladi.

Janubiy Koreyada hukumat soliq majburiyatlarining bajarilishini yaxshilash bo'yicha turli chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Asosiy yondashuvlardan biri soliq ma'muriyati samaradorligi va aniqligini oshirish uchun katta ma'lumotlarni tahlil qilish va sun'iy intellekt kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanishdir. Janubiy Koreyadagi Milliy soliq xizmati (NTS) soliq to'lovchilar va tranzaksiyalar bilan bog'liq turli ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish uchun ma'lumotlarni tahlil qilish markazini tashkil etdi. Bu har qanday mumkin bo'lgan soliq to'lashdan bo'yin tovlash yoki rioya qilmaslik muammolarini aniqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, Janubiy Koreya hukumati soliq to'lovchilarni soliq majburiyatlarini bajarishga undash uchun turli soliq imtiyozlari va jazo choralari qo'llagan. Masalan, soliq deklaratsiyasini o'z vaqtida topshirgan soliq to'lovchilar soliq imtiyozlari yoki chegirmalarni olishlari mumkin, bajarmaganlar esa jarima, jarima yoki hatto jinoiy

javobgarlikka tortilishi mumkin. Hukumat, shuningdek, soliq yig'ishni yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlarni kiritdi, masalan, soliq organlariga soliqlarni to'lamagan soliq to'lovchilarning bank hisoblarini muzlatish yoki aktivlarini olib qo'yishga ruxsat berish. Shuningdek, NTS soliq to'lashdan bo'yin tovlash va boshqa soliqqa oid jinoyatlarni tergov qilish uchun politsiya va prokuratura kabi boshqa davlat idoralari bilan hamkorlik qiladi. Umuman olganda, Janubiy Koreya hukumati ilg'or texnologiyalar, rag'batlantirish, jarimalar va soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlash uchun boshqa davlat organlari bilan hamkorlikni qo'llagan holda soliq majburiyatlari ijrosini ta'minlashni takomillashtirishga faol yondashdi. Qo'shma Shtatlarda soliq majburiyatlarini bajarish uchun ichki daromad xizmati (IRS) mas'uldir. IRS soliq qonunchiligiga rioya qilishni yaxshilash uchun bir nechta dasturlarga ega, jumladan:

Majburiy ijro: IRSda soliq to'lashdan bo'yin tovlash, firibgarlik va qonun hujjatlariga rioya qilmaslik holatlarini tekshiradigan maxsus ijro bo'limi mavjud. Bo'linma soliq qonunchiligini buzgan shaxslarga nisbatan tekshirishlar o'tkazish, mulklarni hibsga olish va jinoiy ish qo'zg'atish huquqiga ega. IRS soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini tushunishga va keng tarqalgan xatolardan qochishga yordam berish uchun ta'lim va tushuntirish dasturlarini taqdim etadi. Bunga onlayn resurslar, seminarlar va nashrlarni taqdim etish kiradi. IRS butun mamlakat bo'ylab soliq to'lovchilarga yordam markazlariga ega bo'lib, ularda soliq to'lovchilar o'zlarining soliq savollari va masalalari bo'yicha shaxsan yordam olishlari mumkin. IRS soliq deklaratsiyasini elektron shaklda topshirishni rag'batlantiradi, bu xatolarni kamaytiradi va muvofiqlikni oshiradi. Soliq to'lovchini tartibga solish: IRS soliq to'lovchilarni tartibga soladi va ular o'z mijozlariga soliq to'g'risida to'g'ri va ishonchli maslahat berishlarini ta'minlash uchun ulardan ma'lum malaka standartlariga javob berishlarini talab qiladi. Umuman olganda, ushbu sa'y-harakatlardan maqsad soliq qonunchiligiga ixtiyoriy rioya qilishni rag'batlantirish va soliqqa tortish samaradorligini oshirishdan iborat.

Soliq majburiyatlarini bajarishni takomillashtirish masalalari bo'yicha olimlar o'rtasida bir qancha bahsli munozaralar mavjud.

Soliq majburiyatlarini bajarish soliq to'lovchilar uchun ham, hukumatlar uchun ham muhim masaladir. Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish maqsadida bir qator vazifalar, jumladan, qonun hujjatlariga rioya qilishni oshirish, soliq to'lashdan bo'yin tovlashni kamaytirish, soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirish kabi vazifalar belgilab olindi. Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish funksiyalariga soliq siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, soliq to'lovchilar ma'lumoti va kommunikatsiyalarini takomillashtirish, soliqlarni undirish va undirish darajasini oshirish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash kiradi.

Turli mamlakatlarda, jumladan, O'zbekiston, Rossiya, Xitoy, Yevropa, Janubiy Koreya, AQShda soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish bo'yicha bir qancha tadqiqotlar va muhokamalar o'tkazildi. Ayrim olimlar soliq qonunchiligini takomillashtirishga samarali ijro mexanizmlari orqali erishish mumkin, deb hisoblasa, boshqalari esa buning uchun rag'batlantirish va majburiy ijroni uyg'unlashtirish zarur, deb ta'kidlaydilar.

O'zbekistonda soliqqa tortish tartib-taomillarini soddalashtirish, soliq tekshiruvlariga tavakkalchilik asosidagi yondashuvni joriy etish kabi chora-tadbirlar orqali soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, norasmiy iqtisodiyotni qisqartirish va soliq to'lovchilarning ta'limini yaxshilash kabi hal qilinishi kerak bo'lgan vazifalar ham mavjud. Umuman olganda, soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish murakkab masala bo'lib, ko'p qirrali yondashuvni, jumladan, samarali siyosatni, samarali soliq ma'muriyatchiligini va samarali ijro mexanizmlarini talab qiladi.

Xulosa va takliflar.

Soliq qonunlari va qoidalarini soddalashtirish: Murakkab soliq qonunlari va qoidalari ko'pincha soliq to'lovchilarga soliq majburiyatlarini bajarishni

qiyinlashtiradi. Soliq qonunlari va qoidalarini soddalashtirish soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini tushunish va bajarishni osonlashtiradi.

Ko'pgina soliq to'lovchilar o'zlarining soliq majburiyatlari yoki ularga qanday rioya qilishlari haqida bilishmaydi. Soliq to'lovchilarga ta'lim va yordam ko'rsatish rioya qilishni yaxshilashga yordam beradi va xato yoki kamchiliklar ehtimolini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Гафур Ғулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.

Normurzaev U. K. Amendments and additions to the tax code of the republic of uzbekistan on tax privileges in 2021. – 2021

Нормурзаев Умид Холмурзаевич Ҳукуматимиз томонидан берилаётган солиқ имтиёзларининг ҳисобини юритиш ва самарадорлигини таҳлил қилиш масалалари // Экономика и финансы (Узбекистан). 2021. №10 (146). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukumatimiz-tomonidan-berilayotgan-soli-imiyozlarning-isobini-yuritish-va-samaradorligini-ta-lil-ilish-masalalari> (дата обращения: 17.01.2023)